

ADABIYOTLAR:

1. Адашкевич Б.П. Методическое указание по выявлению местных видов трихограммы. Изд. МСХ. -Ташкент, 1978. -6 с.
2. Адашкевич Б.П., Рашидов М.И. Хлопковая совка и ее энтомофаги на томатах в Узбекистане. Биологический метод борьбы с вредителями овощных культур. -Москва, 1989. -С. 133-143.
3. Alimuxamedov S., Xo'jaev Sh. G'o'za zararkunandalari va ularga qarshi kurash. -Toshkent: Mehnat, 1991. - 193 b.
4. Варина Т.В. Хлопковая совка – враг не только помидоров// Нива Кубани, 2002. -№42, -С. 22-23.
5. Jumaev R.A., Sabirov S., Juraeva N., Bolqiboev Sh. Bioecology of generations of trichogramma diluted by different methods. // European science review № 3–4 2018 January-February. – В. 25-28.
6. Жумаев Р., Кимсанбаев К., Саидов И., Убайдуллаев С., Абдурахманова Ж. Регулирование количества совки в агробиоценозе значения видов Брасонидае. // Актуальные Проблемы современной науки. – № 2(99) 2018 г. – С. 95-101.
7. R.A.Jumaev, B.B.Sobirov, M.I.Tadjieva. Noctuidae oilasi vakillarini g'o'za agrobiotsenozidagi turlari, iqtisodiy xavfli mezonlari va ularni parazit-ho'jayin munosabatlari. // O'zbekiston agrar fani xabarnomasi. – № 1 (71) 2018. – В 68-70.
8. Jumaev R.A. G'o'za agrobiotsenozidagi zararkunandalarning tur tarkiblarini aniqlash va ularni hisobga olish. O'zMU Xabarlari 2017. № 3/1. –В. 33-36.
9. Sulaymonov B.A., Jumaev R.A., Kimsanboev X.X. O'simlik biotsenozda Lepidoptera turkumi vakillari sonini boshqarishda xo'jayin-parazit muvozanatini shakllanishi (Ilmiy monografiya) // O'zbekiston» NMIU, –Toshkent: 2018. –В. 180.
10. Яхонтов В.В. - Вредители сельскохозяйственных растений и продуктов Средней Азии и борьба с ними.- Ташкент, Госиздат УзССР, 1953. –С. 663.
11. Cunningham J.P., Zalucki M.P., Wyest S.A. Learning in *Helicoverpa armigera* (Lepidoptera: Noctuidae): A new look at the behaviour and control of a polyphagous pest. Bulletin of Entomological Research. –1999. N89, –P. 201.

UO'T: 633.11,632.9;632.95

ARPA NAVLARIDA ASOSIY SO'RVUCHI ZARARKUNANDALARGA NISBATAN CHIDAMLI NAVLARNI ANIQLASH

Nosirov Baxtiyor Salohiddinovich, professor,
Norbo'tayev Abror Alisher o'g'li, assistant,
Toshkent davlat agrar universiteti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jizzax viloyatining lalmikor yerlarida yetishtirilayotgan arpaning so'ruvchi zararkunandalarni aniqlash va qaysi fazalarida so'ruvchi zararkunandalarga chidamli ekanligi bo'yicha ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Arpa navlari, Mavlono, zararkunandalar, hosildorlik.

Аннотация. В данной статье изложены сведения по выявлению и борьбе с вредителями и высокой продуктивности ячменя, выращиваемого в засушливых землях Джизакской области.

Ключевые слова: Сорт ячмень, Маулана, вредители, урожайность

Annotation. This article provides information on identifying and controlling pests and high productivity of barley grown in the dry lands of the Jizzakh region.

Keywords: Barley variety, Maulana, drip, pests, productivity.

Kirish. Dunyoda zararkunanda va kasalliklar ta'siridan har yili 34,9% don hosili yo'qotiladi, bu ko'rsatkich pulga aylantirilganda taxminan 75 mlrd. dollarni tashkil etadi. O'simliklarni himoya qilish usullari qo'llanilganda esa yiliga 1,5 mlrd. dollarlik don hosili saqlab qolinadi. Dunyo boshqoli don ekinlariga 300 turdan ortiq hasharotlar zarar keltirsa, shundan 30 turdan ortiqrog'i ashaddiy zararkunandalar hisoblanadi. Bu zararkunandalar yetishtirilgan hosilning o'rtacha 15-20% ini, ularning rivojlanib ko'payishi uchun iqlim sharoiti qulay kelgan ayrim yillari esa 45-50% gacha hosilni yo'qotadi. Bundan tashqari, yetishtirilgan donning sifati yomonlashib, oziq-ovqat uchun mutlaqo yaroqsiz bo'lib qolishiga olib keladi. Arpaning asosiy so'ruvchi zararkunandalari esa har yili surunkasiga rivojlanib, boshqoli don ekinlariga jiddiy iqtisodiy zarar yetkazmoqda, bu esa o'z navbatida hosildorlikka va don sifatiga salbiy ta'sir etadi. Zararkunandalarga qarshi kurashmasdan turib boshqoli don ekinlaridan yuqori va sifatli hosildorlikka erishib bo'lmaydi

Respublikamiz sharoitida boshqoli don ekinlaridan olinadigan hosilga bo'lgan talabni qondirishda bir qancha keng ko'lamli

chora-tadbirlar amalga oshirildi. Boshqoli don ekinlari asosiy so'ruvchi zararkunandalarga qarshi nisbatan chidamli navlar asosida olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida boshqoli don ekinlaridan olinadigan hosildorlikni saqlab qolish imkoniyatini yaratadi. Chidamli navlar asosida so'ruvchi zararkunandalardan himoya qilish tizimini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Dunyo aholisining 70% dan ko'proq qismi arpa unidan tayyorlangan non va boshqa mahsulotlarni iste'mol qiladi. So'nggi yillarda jahon bo'yicha aholi sonining keskin ortib borishi, don mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojining ortishiga olib kelmoqda. Boshqoli don ekinlari zararkunandalarning zarari va ularga qarshi kurash choralarini V.T.Rimar, G.P.Pokurin, O.G.Kotlyarovlar o'rgangan bo'lib, ularning ma'lumotlariga ko'ra, Rossiyaning markaziy qora tuproqli hududlarida boshqoli don ekinlariga 20 dan ortiq zararkunanda va kasalliklar zarar keltirishini ta'kidlagan. Ular ichida og'iz apparati sanchib so'ruvchi (g'alla shiralari, arpa tripsi va zararli xasva) hasharotlar keltiradigan zarari yuqori ekanligi ma'lum. Sh.T.Xodjaev,

A.A.Xakimovlarning ko'rsatishicha shiralarning zarar keltirish darajasi ekinlarning qaysi fazasida zararlanganligiga ko'proq bog'likdir. Arpa shiralar bilan qancha kech zararlansa, yo'qotilgan hosil ham shuncha kam bo'lganligi o'rganilgan. S.Mirzayeva, A.Mamadaliyev, O.Qobulovlar yumshoq arpaning Bobur va Andijon-2 navlari asosiy so'ruvchi zararkunandalarga nisbatan chidamliligini aniqlagan. Zararkunandalarning boshqoli don ekinlariga keltiradigan zarari ko'p yoki kam bo'lishi navlarning chidamliligiga bog'liqligini A.S.Mirzin aniqlagan. Shunga ko'ra, boshqoli don ekinlari asosiy so'ruvchi zararkunadalariga nisbatan chidamli navlar asosida himoya qilish tizimini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Respublikamiz sharoitida ekishga tavsiya etilgan kuzgi arpa ekinlarida uchraydigan asosiy so'ruvchi zararkunandalarga nisbatan chidamli arpa navlarini aniqlash, hamda zararkunandalarga qarshi chidamli navlar asosida himoya qilish tizimini ishlab chiqish zarur.

Tahlil va natijalar. Arpa o'simligida asosiy so'ruvchi shira rivojlanishi uchun havo harorati 20°C dan 22°C gacha haroratda 30-35 nisbiy namlik, 14-16 soatlik fotodavr belgilab qulay sharoit yaratilib turli arpa navlari nisbatan chidamliligi aniqlandi.

Tajribada g'alla shira zararkunandasi bilan har bir tuvakchalardagi unib chiqan arpa maysalarini aprel oyining 23-kunida su'niy shira quyib zararlantirildi. Zararlantirilgan tuvakchalardagi turli arpa navlarini 10-14 kundan so'ng o'simliklarning shiralar

zararli ta'siriga nisbatan chidamliligi aniqlandi.

O'tkazilgan tadqiqotlardan so'ng olingan natijalarga ko'ra turli arpa navlari 3-guruhlariga ajratildi. Jumladan, nisbatan chidamli, o'rtacha chidamli va chidamsiz bo'lgan arpa navlar guruhiga ajratildi. Tadqiqotda so'ruvchi zararkunandalarga nisbatan chidamli bo'lgan Turkiston, Jayxun, Krasnodarskaya-99, Selyanka, Asr, Zilol, Mingchinor, Mavlon, Kroshka va Istiqlol arpa navlari shiralar zararli ta'siriga qaramasdan nazorat variantiga nisbatan kam zararlanganligi aniqlandi.

Tadqiqotlarda chidamliligi bo'yicha Hazrati Bashir, Omad, 68/18, As2000-134-2 va Tungush arpa navlari so'ruvchi shira zararkunandalar ta'siridan qisman zararlaniishi ma'lum bo'ldi. Hamda ushbu navlarda shiralar yaxshi ko'payib rivojlanmadi.

Xulosa. Lizimetr fonda arpani turli rivojlanish fazalarida asosiy so'ruvchi zararkunandalar (g'alla shiralari, arpa tripsi va zararli xasva) ning zararli ta'siridan arpaning hosildorlik va don sifat ko'rsatkichlari pasayadi.

Sun'iy va jalb qiluvchi fonda Mavlon arpa navi orasidan asosiy so'ruvchi zararkunadalarga nisbatan chidamli, kam zararlana

kuzgi arpaning asosiy so'ruvchi zararkunadalariga nisbatan chidamli Mavlon navini ekish kerak.

Arpaning asosiy so'ruvchi zararkunadalariga nisbatan chidamli bo'lgan Mavlon navi ekilgan maydonlarda kimyoviy ishlov o'tkazilmasa ham yuqori samaraga erishiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Atabaeva X.N., Xudoyqulov J.B. – O'simlikshunoslik - T.Navruz, 2018, 255-256 betlar.
2. Amanov O., Uzoqov G., Jo'raev D. Aprel oyi tadbirlari - g'alla hosili garovidir. // "Agro ilm" jurnali. 2014. – №4. –14-bet.

UO'T: 632.9:632.95:632.95,02

ORGANIK KARTOSHKA YETISHTIRISHDA KARTOSHKA KUYASI (PHTHORIMAEA OPERCULELLA ZELL.) GA QARSHI EKOLOGIK XAVFSIZ KIMYOVIY PREPARATLARNI TANLASH HAMDA BIOLOGIK SAMARADORLIGINI ANIQLASH

Xudoyqulov A'zamjon Mirzoqulovich, q.x.f.f.d., dotsent,

Toshkent davlat agrar universiteti,

Fayzullayev Burxon, b.f.n, dotsent,

Tursunov Quvonchbek Shirkulovich, kichik ilmiy xodim,

O'simliklar karantini va himoyasi ilmiy-tadqiqot instituti Samarqand mintaqaviy filiali.

Annotatsiya. Ushbu maqolada kartoshka hosildorligiga kartoshka kuyasining zarari va unga qarshi ekologik xavfsiz kimyoviy preparatlarni tanlash hamda biologik samaradorligini aniqlash bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Olingan natijalar asosida ishlab chiqarish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Kartoshka, zararkunanda, kartoshka kuyasi, kimyoviy vositalar, nazorat qilish, samaradorlik, fitofaglar, mahsuldorlik.

Аннотация. В данной статье приведены сведения о вреде посевов картофеля и подборе против него экологически безопасных химических препаратов и определении биоэффективности. На основе полученных результатов представлены практические предложения и рекомендации по производству.

Ключевые слова: Картофель, вредитель, картофельная моль, химические средства, контроль, эффективность, фитофаги, продуктивность.

Annotation. This article analyzes the distribution, damage, bioecology of the potato moth in the potato crop, and indicators of the effectiveness of chemical agents against it. Based on the obtained results, practical proposals and recommendations for production are presented.

Keywords: Potato, pest, potato moth, chemical means, control, efficiency, phytophages, productivity.